

levels from the positions of the akmeological theory are determined.

Key words: professionalism of the teacher's personality; professional direction of personality, capabilities, personal features, professional competence; levels of professionalism.

В статъе рассматривается проблема профессионализма мастера производственного обучения в условиях интеграции Украины в европейское образовательное пространство; осуществлен анализ и теоретически обоснованы акмеологические принципы проблемы исследования. Определены составные профессионализма, его уровни с позиции акмеологической теории.

Ключевые слова: профессионализм личности педагога; профессиональная направленность личности, способности, личностные качества, профессиональная компетентность; уровни профессионализма.

А.М. Аніщук (м. Ніжин)

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ ВИХОВАННЯ НА ХАРАКТЕР МОВЛЕННЕВОГО САМОВИРАЖЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті проаналізовано результати констатувального етапу дослідження, показано вплив батьків і вихователів на характер мовленнєвого самовираження дошкільників, встановлено зв'язок між змістом мовленнєвих конструктів дітей і дорослих.

Ключові слова: мовленнєве самовираження, мовленнєвий конструкт, соціальний інститут, мовленнєва культура, емоційно-забарвлені слова.

На сучасному етапі розвитку суспільства виняткового значення набуває проблема реалізації особистістю свого потенціалу, становлення її ідентичності самовизначатись у різних життєвих ситуаціях, виражати в мовленнєвих

конструктах своє ціннісне ставлення до довкілля та самого себе. І саме в дошкільному віці формується потреба в розкритті власної індивідуальності, виявленні думок, настроїв, переконань, розвивається вміння відчуті емоційний стан іншої людини, виявити співчуття на словах, поступитися власними інтересами тощо. Це засвідчує потребу і здатність юростаючої особистості до мовленнєвого самовираження. Мовленнєве самовираження виступає основним засобом і способом реалізації життєдіяльності в різних її формах і проявах.

Родина, як відомо, є першим соціальним інститутом, а отже, має особливе значення для становлення життєвої компетентності дошкільника як особистості. У сім'ї викладаються основи моральності, формуються норми поведінки, збагачується внутрішній світ дитини. Сім'я сприяє не тільки формуванню, а й самоствердженню, самовираженню особистості, стимулює її соціальну, творчу, серед іншого і мовленнєву активність. Саме в родині в дитини формуються основи самосвідомості, емоційна й волева сфери, її потреби, інтереси, розвивається елементарна життєва позиція.

Прийшовши із сім'ї до дитячого садка, дитина зіштовхується з новими для себе умовами та правилами співжиття. На відміну від сім'ї, дошкільник перебуває в колективі однолітків, навчається узгоджувати власні інтереси з інтересами інших дітей, домовлятися, поступатися, доводити власну думку, виявляти гнучкість і самоповагу. Дитина дошкільного віку намагається проявити себе, виділити своє "Я", заявити про себе іншим, виразити особистісну позицію стосовно навколишніх людей, виявити самостійність, посісти при цьому активне місце в системі соціальних взаємин, де її "Я" виступає нарівні з іншими [1, с. 64].

Старший дошкільник сприйнятливіший до впливів соціального середовища та власних переживань і станів, адекватніше реагує на слова і дії, вчинки різних людей. У

дошкільника посилюється бажання наслідувати слова, мовленнєві інтонації значущих дорослих. Водночас, дитина не лише наслідує дорослого, а й проявляє самодіяльність. вигадку, мовленнєву творчість.

Вплив сім'ї та дошкільного закладу на розвиток мовлення дітей розглядали як вітчизняні, так і зарубіжні педагоги минулого, серед них І. Срезневський, І. Огієнко, С. Русова, Є. Тихеева, В. Одоєвський, Я. Коменський, Є. Водовозова та інші. Зокрема, І. Срезневський важливе значення надавав діалектній мові, яку діти засвоюють від своїх батьків, оскільки лише на ній дитина може виразити свої думки і почуття [4]. С. Русова зазначала, що дитина опановує рідну мову в родинному колі та в дитячому садку, переймаючи її від дорослих. Тому особливу увагу потрібно звертати на мову самого педагога. На думку Є. Тихеевої, Є. Водовозової, культура мовлення дітей нерозривно пов'язана з культурою мовлення вихователя та навколишніх дорослих. Тому мовлення батьків і вихователів повинно бути взірцем для дітей [5]. Своєрідною формою сімейного виховання, де діти повинні засвоювати зразки правильного мовлення, Я. Коменський називав материнську школу. У ній, на думку автора, потрібно намагатися навчати дітей не лише "знати...", а й говорити" [3]. Вказівки педагога щодо розвитку мовлення дітей є цінними й нині.

На сучасному етапі продовжують досліджувати дану проблему А. Богуш, А. Гончаренко, Т. Піроженко та інші. Зокрема, А. Богуш застерігає батьків від вживання у своєму мовленні жаргонів, слів-паразитів, вульгаризмів і пропонує використовувати у своєму мовленні прислів'я, приказки, загадки, скоромовки; для яскравості й образності мовлення використовувати влучні порівняння, поетичні вирази. Оскільки яскрава, виразна мова дорослих привертає увагу дітей, а суха, монотонна викликає у них байдуже ставлення, роздратованість [2].

За допомогою батьків і вихователів дитина навчається звертати увагу на манеру поведінки іншої людини, на те, як

вона говорить. Поступово вона набуває досвіду розпізнавання людей, розподілу на „приємних” і „неприємних”. Отже, дорослі виступають своєрідною моделлю, на яку орієнтуються дошкільники. Удійсності дорослі – це орієнтир дитини, з якого вона як кальку знімає зміст і форму мовленнєвого висловлювання. Мовленнєве самовираження дитини – це повторення, засвоєння і відображення моделі, якою користуються дорослі для вираження своїх думок, почуттів, бажань, намірів.

Процес мовленнєвого самовираження є емоційно забарвленим актом, спрямованим, з одного боку, на прояв дошкільником власної позиції, з другого – на вплив на іншу людину з метою доведення, роз’яснення їй власної позиції та зміни позиції іншого (думки, ставлення, стилю поведінки або діяльності). Самовираження є водночас цілеспрямованою активністю певної модальності, яка супроводжується для обох учасників діалогу приємними або неприємними переживаннями. Останні передаються спеціально вибраними словами, вербалізуються.

Отже, оскільки емоційне забарвлення мовленнєвого конструкта відіграє важливу роль у процесі вираження внутрішнього стану дитини, вияву співчуття, емпатичного переживання, то одним із завдань констатувального етапу дослідження було встановлення джерела надходження цих слів до словника дитини.

Мета статті: на основі результатів констатувального етапу дослідження показати вплив батьків і вихователів на характер мовленнєвого самовираження дошкільників, визначити, якими вербальними засобами виражають вони різні емоційні стани; встановити зв’язок між змістом мовленнєвих конструктів дітей і дорослих.

Завдання:

- 1) встановити джерело надходження приємних і неприємних слів у словник дитини;
- 2) показати залежність мовленнєвого розвитку дітей від особливостей мовлення їхніх батьків;

3) визначити вплив мовлення вихователя на мовленнєве самовираження дошкільників.

На констатувальному етапі нашого дослідження нами були використані такі методи, як спостереження, бесіди з дітьми, анкетування батьків і вихователів.

У процесі бесіди з дітьми було встановлено, що дитина використовує у своєму мовленні ті слова, які попередньо чула від дорослих або однолітків. Дошкільник прямо переносить запозичений приємний штамп стосовно приємної людини і навпаки. За допомогою мовленнєвих засобів дитина відтворює взаємини представників різної статі. Прагнення бути схожим на свого тата чи маму, означає насамперед бажання дитини ідентифікуватися з чоловічою чи жіночою роллю. Тому в старшому дошкільному віці хлопчики хочуть робити все, як тато, а дівчинка – як мама. Це стосується і мовлення.

Досліджуючи емоційний компонент у мовленні дорослих, було з'ясовано, що в дійсності звертання дорослих до хлопчиків більш обмежене у висловлюваннях приємностей, ніж до дівчаток. Найбільше ласкавих звернень і нестлимих слів діти чують від матері та бабусі, 65% хлопчиків і 74% дівчаток, зарахованих нами до конструктивного типу отримують позитивні оцінки від виховательки, дошкільники інших типів мовленнєвого самовираження обділені позитивними схваленнями з боку вихователів; у мовленні батька зустрічаються ласкаві звернення та нестливі слова, але значно рідше, можливо, причиною є те, що мовлення батька менш емоційне.

Одночасно з приємними словами діти виділили слова, які виражають неприємні почуття. Дошкільники обох статей засвідчили, що чують від своїх рідних образливі слова дуже часто. Хоча стосовно хлопчиків представники чоловічої статі частіше вдаються до образливих слів з метою приниження дитини, покарання за будь-яку провину, просто так „для профілактики”, як говорять діти. Образливі прізвиська знижують самооцінку дитини, закріплюються в активному

ривнику. Викликає занепокоєння і те, що діти дуже часто часто образливі, грубі слова від своїх матерів, що взагалі не є умісно з материнськими почуттями.

Дуже прикро, що майже всі діти назвали образливі, образливі слова, які постійно звучать із засобів масової інформації. Це, в основному, художні фільми, музичні кліпи, які діти дивляться і слухають разом з батьками. Найбільше образливих слів, які чують від своїх однолітків назвали дошкільники деструктивного типу мовленнєвого самовираження (100% хлопчиків і 45% дівчаток).

Отже, діти подумки озброюються словесною зброєю і в процесі мовленнєвого самовираження при потребі вдаються до використання приемних, лагідних чи грубих, образливих слів, таких слів, які раніше були адресовані їм.

У процесі дослідження було виділено одностатеве і різностатеве угруповання дошкільників. Мовленнєве самовираження дошкільників в одностатевому угрупованні характеризується сталим контекстом, забарвлюється спільним інтересом хлопчиків чи дівчаток. Мовленнєве самовираження є ситуативним, визначається змістом ситуацій, створених з власного бажання. Дитина самостверджується на власний індивідуальний досвід.

Мовленнєве самовираження дошкільників у різностатевому угрупованні характеризується тим, що учасники взаємодії, пристосовуючись до умов гри, використовують мовленнєві еталони дорослого довкілля. Дошкільник привласнює ідеальну модель значущого дорослого (рідних, близьких людей) і готові мовленнєві конструкції служать як певний зразок, еталон, слухний у конкретній ситуації. Самовираження перетворюється на вираження себе через запозичені форми, мовлення набуває свого контексту, репродукує батьківський. У такому угрупованні немає в чистому вигляді чоловічої чи жіночої моделі мовленнєвого самовираження, воно підпорядковане ситуації, тому в мовленні хлопчиків спостерігаються мовленнєві засоби, характерні дівчаткам, і

навпаки. Діти беруть готові штампи із мовлення дорослих і використовують у процесі сюжетно-рольової гри. Унаслідок цього можна сказати, що дитина виражає не своє „Я”, не свій внутрішній світ, а чужий, наприклад, індивідуальність своєї мами, батька, сестри.

Відповіді батьків на запитання анкети показали перелік слів, за допомогою яких вони виражають різні почуття стосовно власних дітей, а також якими словами користуються їхні діти, виражаючи певне ставлення до інших. Близько 10% батьків, крім відповідей на запитання анкети, вдавались і до письмових пояснень, де описували види робіт, які вони проводять зі своїми дітьми з метою засвоєння нових слів, що виражають різні емоції, ставлення до інших, виховання позитивної самооцінки („багато говоримо про дії своєї дитини, як хороші, так і погані, ніщо не залишається поза нашою увагою”). Батьки дуже детально описували свою роботу з дітьми та наводять синонімічні ряди слів, що виражають конкретні почуття.

50% батьків для вияву задоволення вживають слова, що відповідають даному почуттю. Водночас було відмічено 2,8% батьків, які не змогли назвати слова для вияву задоволення. Це говорить про те, що дані слова відсутні і в активному словнику батьків. 20% батьків на запитання „Які слова зазвичай використовуєте для вияву свого задоволення, невдоволення?” давали відповіді „ніжні, лагідні, суворі, повчальні”, але не називали слів, що характеризують ці поняття.

Той факт, що одна третина батьків задовольнилася відповідями „я не знаю”, „ніякими”, „не надаю цьому значення”, „не звертала уваги”, засвідчує, що проблему мовленнєвого розвитку своїх дітей, яка включає і процес мовленнєвого самовираження, вони не зараховують до категорії важливих, таких, що заслуговують на увагу. Майже 26% батьків взагалі не дали відповідей на запитання анкети, обмежуючись тільки декількома словами. Це батьки, чії діти належать до невизначеного і суперечливого типів

мовленнєвого самовираження. Отже, це говорить про те, що в батьків, по-перше, бідний словниковий запас; по-друге, нерозуміння понять і в активному словнику бракує слів, що виражають ці поняття (прикладом є поняття "байдужий"); по-третє, небажання батьків стимулювати мовленнєву активність дітей своїм мовленням, що засвідчує байдуже ставлення до мовленнєвих висловлювань своїх дітей.

Отже, зіставивши варіанти відповідей батьків і дітей на питання бесіди, ми відмітили між ними певну залежність: якщо мовлення батьків характеризується багатим лексичним словником, наявністю емоційно-забарвлених мовленнєвих конструктів, відсутністю образливих слів, то й мовлення їхніх дітей характеризується такими особливостями. І навпаки, байдуже ставлення до мовленнєвого розвитку дитини, бідний активний словник батьків продукують у дітей нерозвинену потребу в реалізації свого "Я", нездатність виражати своє ставлення засобами мовлення. Ми зазначили, що батьки, чиї діти володіють конструктивним типом мовленнєвого самовираження, вживають у своєму мовленні слова-шوخочення, схвалення, використовують лагідні слова, вдаються до прийомів зіставлення, порівняння, зосередження, чим і стимулюють дитину до мовленнєвого самовираження.

Зважаючи на отримані результати, ми можемо допустити, що саме емоційний компонент найбільше працює в мовленнєвому самовираженні як дошкільників, так і батьків, оскільки в дошкільників емоційна сфера переважає над вольовою та інтелектуальною. За допомогою мовленнєвих конструктів, забарвлених приємними (неприємними) відчуттями, відповідною інтонацією дошкільники не тільки виражають свої почуття, а й емоційно переживають їх.

Оскільки вихователям також відводиться важлива роль у забезпеченні умов для мовленнєвого самовираження дошкільників, ми дослідили характер і зміст мовленнєвих конструктів, якими вони користуються, звертаючись до дітей у процесі життєдіяльності, визначили до яких дітей

спрямовані приємні і неприємні звернення. Під час спостереження було встановлено, що вихователі стосовно дітей вживають слова заохочення: "як ви стараетесь для любих мам"; "молодець, як ти гарно вирізаєш квіти", "розумничка, красиво, мама буде рада"); приємні слова: "сонечко", "зайчик", "кицюня", "мої маленькі помічники", мої хороші", "золота дитина"; ввічливі: "будь-ласка", "дякую"; порівняльні звороти: "працьовита як бджілка", "чиста як сонечко", "красива як квіточка", "прибрала гарно, як справжня господарочка" та ін. З'ясувалося, що діти невизначеного типу мовленнєвого самовираження були обділені в отриманні приємних звернень з боку вихователів, хоча 12 % вихователів зазначили, що вживають приємні звернення стосовно цих дітей для заохочення до діяльності.

Вихователі заперечували вживання неприємних образливих слів по стосовно дітей і тільки 25 % педагогів визнали, що періодично вдаються до неприємних слів. Це слова й вирази, які характеризують поведінку дітей, їхній зовнішній вигляд, ставлення до дитини: „замазура“, „вередун“, „забіяка“, „школа“, „ти мені не подобаєшся“, „я на тебе розсердилась“, "ти мене засмутив" і подібні. Дані висловлювання, на нашу думку, не мають такого неприємного впливу, як ті слова, що називали діти, почувши їх від вихователів. Це такі слова ,як „дурак“, „тупий“, „придурок“, „зараза“, "грязна як свиня", та інші образливі слова. Це дає підстави говорити про те, що, по-перше, вихователі, на відміну від дітей, не були відвертими і соромилися писати правду і, по-друге, що вживання таких слів говорить про низький рівень мовленнєвої культури вихователя, відсутність педагогічного такту.

Проаналізувавши результати дослідження, можна дійти таких висновків:

– по-перше, основним джерелом надходження приємних і неприємних слів в активний словник дитини виступає доросле оточення, зокрема, батьки й педагоги, допоміжними – міжособистісне спілкування з однолітками та

ти вони масової інформації. І саме від мовленнєвої культури, насамперед батьків, буде залежати зміст і форма мовленнєвого висловлювання їхніх дітей;

по-друге, батьки, використовуючи слова-оцінки, виявляють любов і прихильність, безпосередньо впливають на вбачення емоційного компонента мовленнєвого самовираження дошкільників, адже діти копіюють мовні риси висловлювання батьків, незалежно від того, який характер емоційного забарвлення вони несуть;

по-третє, вживання вихователями доступної, зрозумілої, граматичної, образної, емоційно-забарвленої лексики з використанням правильної інтонації розвиває в дитини здатність сприймати і розуміти інших, висловлювати певні почуття, бажання, наміри, своє ставлення до навколишніх, стимулює дитину до мовленнєвого самовираження. І з другого боку, виявлення вихователем грубості, нестриманості, агресивності у спілкуванні з дошкільниками приводить до аналогічних форм у дитячих висловлюваннях.

Отже, виховання мовленнєвої культури дорослих забезпечить для дітей позитивний мовленнєвий приклад, який включає: пропонування дорослим ідеальних (або наближених до них) еталонів мовлення з дитиною (багатий лексичний словник, грамотність, відсутність образливих слів, емоційну контрольованість); оптимальний тон; індивідуалізоване звертання до дітей (врахування тих позитивних форм звертання, які існують у сім'ї: пестливі імена, приємні слова, слова-похочення).

Мовленнєва культура батьків і вихователів, створення мовленнєвих ситуацій, стимулювання дітей до вираження своїх почуттів засобами мовлення, сприяють розвитку мовленнєвого самовираження, формуванню мовленнєвої особистості.

Література

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспоминание / Роберт Бернс. – М. : Прогресс, 1986. – 420, [2] с.

2. Богуш А.М. Мова ваших дітей / Алла Михайлівна Богуш. – К. : Рад. шк., 1989. – 130 с.

3. Коменський Я.А. Материнська школа // Історія дошкільної педагогіки: хрестоматія / [упоряд.: З.Н. Борисова, В.З. Смаль]. – К. : Вища школа, 1990. – С. 10–24.

4. Срезневський І.І. Об изучении родного языка вообще и особенно в детском возрасте / И.И. Срезневський // Русское слово. – М. : Просвещение, 1986. – С. 119.

5. Тихеева Е.И. Развитие речи детей (раннего и дошкольного возраста): пособие для восп. детского сада / Тихеева Е.И.; под. ред. Ф.А. Сохина. – 5-е изд. – М. : Просвещение, 1981. – 159 с.

In the article the results of the establishing experiment of research are analyzed, parents' and educators' influence on character of speech self-expression of pre-school children is shown, connection between meaning of speech constructions of children and adults is set.

Key words: speech self-expression, speech constructions, social institute, speech culture, emotionally colored words.

В статье проанализированы результаты констатирующего этапа эксперимента, показано влияние родителей и воспитателей на характер речевого самовыражения дошкольников, установлено связь между содержанием речевых конструктов детей и взрослых.

Ключевые слова: речевое самовыражение, речевой конструкт, социальный институт, речевая культура, эмоционально-окрашенные слова.

Л.В. Артемова (м. Київ)

ПРАКТИЧНА НАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ МАГІСТРАТУРИ В СТАТУСІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розглядається теоретико-аналітична діяльність студентів під час лекцій. Вона дозволяє підготувати їх до методичної навчальної діяльності в СРС, під час якої є методична розробка практичного заняття. Крім того, ці два етапи готують студентів до викладацької діяльності під час проведення практичного заняття в ролі викладача.

Ключові слова: теоретико-аналітична діяльність, методична розробка, практичне заняття, викладацька діяльність, роль викладача.

В організації навчальної діяльності студентів традиційно переважав інформаційний аспект: передача викладачем і відтворення студентами змісту знань з певних навчальних дисциплін. Цьому присвячені як лекції, так і семінарські заняття. Невеличка частина практичних занять не дає змоги ґрунтовно вправляти студентів у практичному застосуванні здобутих знань і відповідно готувати до виробничої чи педагогічної (асистентської) практики на робочому місці.

У нормативних документах МОН України – навчальних планах – лабораторні заняття передбачені лише для природничих напрямків підготовки студентів у ВНЗ. Відповідно можливості навчання студентів практичної діяльності завдяки цьому також обмежені в гуманітарних вищах. Відповідно написані й підручники та навчальні посібники, наприклад, з педагогіки вищої школи (Вітвицька С.С. [3], Кузьмінський А.І. [4], Фіцула М.М. [5] та деякі інші).

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

ПЕДАГОГІЧНА
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 2

Київ
КиМУ
2011